

כסלו התשפ"א
דצמבר 2020

תשתית התקשורת הצבאית הבריטית בשלהי שלטון המנדט מאת: אל"ם (בדימוס) דניאל רוזן

מבוא

צרכי התקשורת של הצבא הבריטי הביאו לפיתוח מהותי של תשתיות התקשורת הצבאיות הייעודיות בארץ-ישראל בשנים המאוחרות של מלחמת העולם השנייה, 1941 עד 1943. לארץ ישראל היה תפקיד מפתח בתקשורת הצבאית הבריטית במזרח התיכון, מערכת תקשורת שנפרסה בין סוריה בצפון, טריפולי (לוב) במערב, בגדד וטהרן במזרח. צומתי הקשר הבריטים העיקריים בארץ ישראל היו ברמלה (Palestine Central), בחיפה (Palestine North), בירושלים (מלון המלך דוד) ובעזה. חלקים מתשתית זאת היו בשימוש צה"ל במלחמת העצמאות, עד העברת מערכת התקשורת של צה"ל לידי משרד הדואר בשנת 1953.¹ מאמר זה, המבוסס על מסמך מהארכיון הלאומי הבריטי, מתאר תשתית זו.²

תמסורת ומערכות ציוד נושא

התמסורת הצבאית הבריטית התבססה על שילוב כבלים תת-קרקעיים ורשת עילית, בצירים הבאים:

- מואסקר (מס' ק"מ מזרחה מאיסמעיליה) לרמלה: בציר זה הונח כבל תת-קרקעי וטור עילי:
- הכבל התת-קרקעי כלל 14 זוג עם סלילי עמיסה,³ לאורכו פעלו שלוש תחנות הגברה: באר שבע, אבו עגילה ואל-מעדן.⁴
- בדצמבר 1947 שונה הניתוב, ותחנת ההגברה עברה מבאר שבע לעזה.
- בטור העילי היו ארבעה זוגות, על כל שני זוגות הופעל ציוד נושא ארבעה אפיקים. באבו עגילה פעלה תחנת הגברה. הקישור מבאר שבע לעזה נעשה בטור עילי אזרחי

¹ דניאל רוזן, **העברת הקשר הקווי הנייח בצה"ל לטיפולו של משרד הדואר בשנת 1953**, פורסם במרשתת – אתר העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

² The National Archives WO 261/738

³ סלילי עמיסה של 88 מיליאהנרי הותקנו כל 2,000 יארד (1,829 מ').

⁴ על כביש החוף, ק"מ מערבה מאל-ברדוויל. במלחמת העולם הראשונה הקימו הבריטים במקום מאגר מים.

של מחלקת הדואר והמברקה של פלשתינה(א"י),⁵ ומשם המשיך הקישור לרמלה בטור העילי הצבאי.

- רמלה לחיפה: שני כבלים תת־קרקעיים 14 זוג, עם סלילי עמיסה.
- רמלה לירושלים: שני כבלים תת־קרקעיים של 14 זוג, עם סלילי עמיסה.
- חיפה לביירות: כבל תת־קרקעי 14 זוג, עם סלילי עמיסה. הכבל נמכר למחלקת הדואר והמברקה של פלשתינה(א"י) לאחר שהצבא הבריטי יצא מסוריה (יולי 1945).
- רמלה לעזה: טור עילי של 15 זוגות.
- עזרה רפיה: טור עילי של תשעה זוגות
- רמלה לקסטינה: טור עילי של תשעה זוגות
- קסטינה למיג'דל: טור עילי של שבעה זוגות.
- ירושלים לעבר הירדן: טור עילי של ארבעה זוגות (במקביל לטור העילי האזרחי).

מחלקת הדואר והמברקה של פלשתינה(א"י) תחזקה את כל מערכת התקשורת הצבאית, פרט למתקנים המרכזיים ברמלה ובחיפה, שתוחזקו בידי חיל הקשר המלכותי.

רכוזות טלפון

רכוזת הטלפון הבריטית העיקרית בארץ־ישראל, Palestine Central ברמלה, הייתה רכוזת ידנית עם 12 עמדות מרכזן. הרכוזת השנייה בחשיבותה הייתה Palestine North בחיפה, רכוזת ידנית עם 8 עמדות מרכזן. רכוזות אלה הותקנו בבונקרים מוגנים ומאובטחים (מגדל שמירה, גדרות תיל, מיקוש, תאורה היקפית בשעות החשיכה). המתקנים כללו גם חדר לסיום כבלים (מסגרת סעף ראשית), חדר נושאים, חדר כח, חדר מצברים וחדר גנרטור. ברמלה פעלה גם רכוזת לניתוב טלפרינטרים. המתקן בחיפה נבנה בשנת 1941, כאשר לנמל חיפה ולמתקנים הצבאיים מסביבו הייתה חשיבות מיוחדת.

רכוזת הטלפון בירושלים, במרתף מלון המלך דוד, אף היא רכוזת ידנית עם 12 עמדות מרכזן, הייתה בבעלות מחלקת הדואר והמברקה של פלשתינה(א"י). מתקן חלופי ברחוב ממילא איפשר חלופות לניתוב זוגות בכלים תת־קרקעיים ובטורים העיליים, ושיקם במהירות את התקשורת לאחר פיצוץ האגף הדרומי של מלון המלך דוד בידי האצ"ל ביולי 1946. באוגוסט 1947 הועתקה המרכוזת לאוגוסטה ויקטוריה, וב־12 בינואר 1948 היא פונתה למצרים.

דמדומי שלטון המנדט

משנת 1945 ובמהלך שנת 1946 היה לבריטים קושי גדול לתחזק את המערכת עקב פעילות טרוריסטית (פעילות של אצ"ל, ולאחר מכן של תנועת המרי העברי ושל כנופיות ערביות). טורים עיליים וכבלים תת־קרקעיים חובלו בידי אצ"ל במטעני השהייה במאי 1945, ומספר אנשי תחזוקה נפגעו.⁶ ניתן היה לנוע בדרכים רק בשעות היום, וחולית חבלנים מחיל ההנדסה המלכותי עם מגלי מוקשים צורפו מאז לכל צוות תחזוקה. הבעיה העיקרית הייתה פגיעות בטורים עיליים.

⁵ דניאל רוזן, **התקשורת בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי: דואר, מברקה טלפון ורדיו**, יהוד־מונוסון: העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, התשע"ט–2018.

⁶ איתן לבני, **המעמד מבצעים ומחתרת**. תל אביב: עידינים, תשמ"ז–1987, עמ' 126–129.

משלהי 1947 'התפוגגה' מחלקת הדואר והמברקה של פלשתינה(א"י), מרבית עובדיה 'נעלמו', והתחזוקה הייתה מוגבלת ביותר. שיריוניות עם תותח 6 פאונד ליוו צוותי קוונים. הטור העילי לירושלים חדל לפעול בשלהי 1947, והטורים העיליים בדרום חדלו לפעול בפברואר 1948. באזור יפו הושמדו הכבלים התת־קרקעיים. מערכת הכבלים והטורים העיליים הבין־עירוניים חדלו לפעול במרץ 1948.

בתקופה זו ועד לפינוי הצבא הבריטי מהארץ התבסס הקשר הטלפוני הצבאי הבריטי על עורקי רדיו ניידים 8 אפיקים.⁷

עד סוף אפריל 1948 התפנו הכוחות הבריטים מרוב אזורי הארץ. הנציב העליון הבריטי, לוטננט־גנרל סָר אלן גורדון קאנינגהם, עזב את הארץ ב־14 במאי 1948, והצבא הבריטי התפנה מירושלים ב־15 במאי 1948. לאחר מכן החזיק הצבא הבריטי 'מובלעת', שכללה את שדות התעופה רמת דוד וחיפה, נמל חיפה ומחנות הצבא בטירת הכרמל, אותה פינו ב־30 ביוני 1948, ומחנות באזור רפיח, אותם פינו ב־26 ביולי 1948.

מרשמים

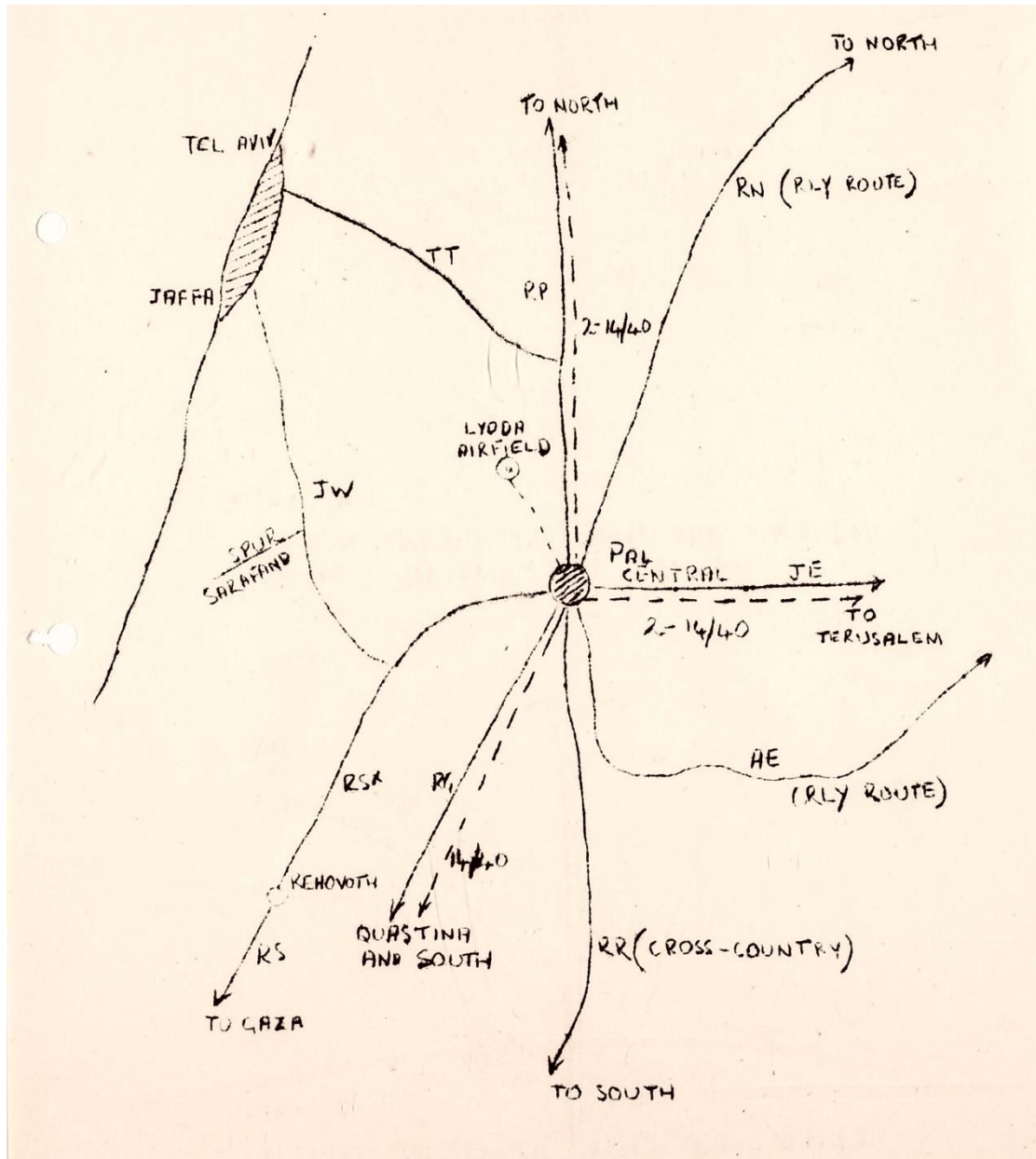
בנספח המרשמים העקרוניים הבאים, מרשמים מקוריים שערך קצין הקשר הבריטי הבכיר של פלשתינה (Palestine Chief Signal Officer) :

- מרשם עקרוני של התשתית הנייחת ברמלה (Palestine Central).
- מרשם עקרוני של התשתית הנייחת בחיפה (Palestine North).
- מרשם עקרוני של כבלים תת־קרקעיים צבאיים בחיפה.

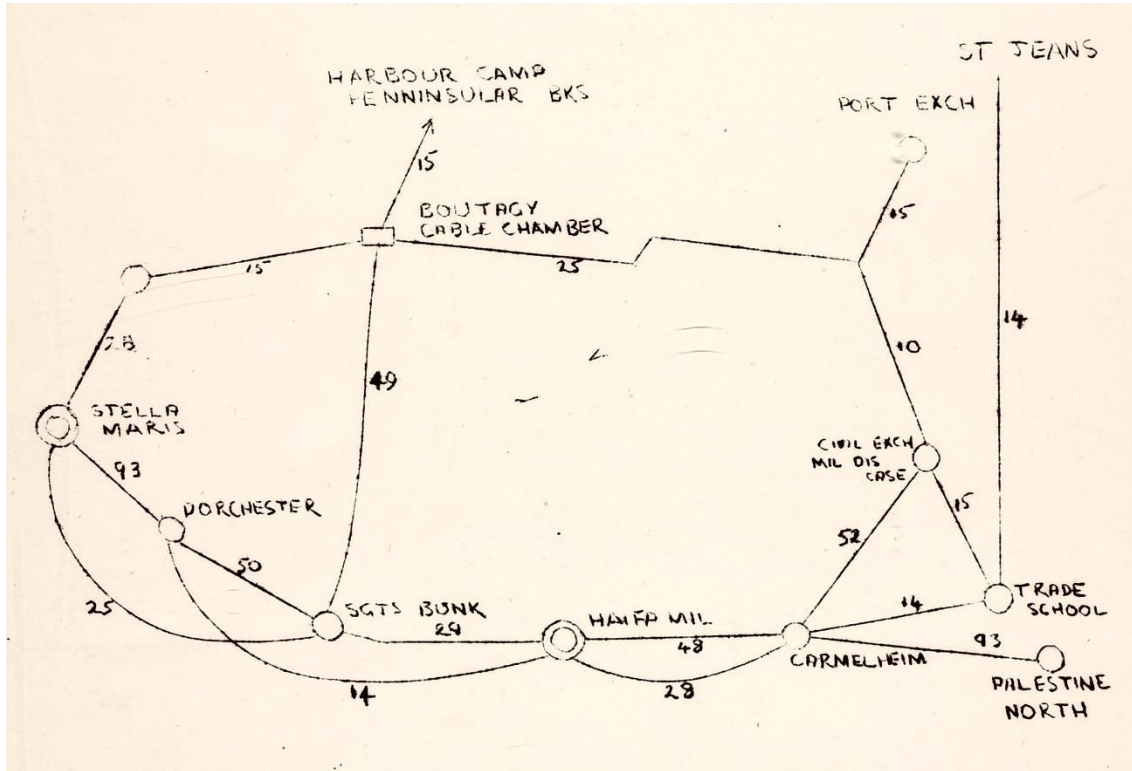
⁷ חיל הקשר המלכותי הפעיל אז מערכות 10, Wireless Set No. רדיו מיקרוגל בתחום 5 גה"ץ, עם ציוד נושא של שמונה אפיקים.

נספח: מרשמים עקרוניים של תשתית התקשורת הנייחת הצבאית הבריטית

מרשם עקרוני של התשתית הנייחת ברמלה (Palestine Central)
קו מלא: טור עילי; קו מרוסק: כבל תת-קרקעי
מקור: TNA WO 261/738

מרשם עקרוני של כבלים תיקוקעיים צבאיים בחיפה
 על כל ציר רשומים כמות הזוגות
 מקור: TNA WO 261/738